

אזכרה

בעד חתוך

גליון מס' 168

פרשת וארא
תשפ"ד

כי הוא גדול במדריגה בדור למעלה ממנה. ואסור בדודתו שלא תהיה המקבלת למעלה במדריגה מהמשפיע, ודברי פי חכם חן.

'ובאמת כן הוא בכל השתלשלות העולמות - המשפיע גדול יותר מהמקבל, אמנם, בסדר לימוד התורה אינו כן, שלפעמים התלמיד גדול יותר מהרב. וזה תכלית הלימוד, להקטין את עצמו וללמוד מכל אדם, גם מן הקטנים ממנו, כמאמר הכתוב (תהלים קיט, ט): 'מִכָּל מְלַמְּדֵי הַשִּׁפְלֹתַי'. על כן רמז לנו עמרם בזיווגו שלקח את דודתו, שהיא למעלה במדריגה ממנו, כדי שיצא מאתם שורש התורה על ידי משה רבינו ע"ה, שיהיה סדר הלימוד גם כן כך, שלא יבוש הגדול לקבל מן הקטן ממנו'. עד כאן לשונו.

המטה פעמים מעורר רחמים ופעמים להיפך

הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמֶּטֶה אֲשֶׁר בְּיָדֵי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בְּיָאֵר וְנִהְפְּכוּ לָדָם (ז, יז)
לכאורה המילים 'אֲשֶׁר בְּיָדֵי' יתרות הן, שהרי פשוט שהמטה יהיה בידו ולא באבר אחר. וכן יש לשאול בפרשת בשלח, נאמר שם (יז, ה): 'וַיִּמְטֹךְ אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ', מדוע כתוב 'בְּיָדְךָ', הרי פשוט הדבר שאוחזים מטה ביד. ועוד מדוע נתן לו סימן 'אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר' וכי יש מטה נוסף שעלול לטעות בו?

בספר 'לקוטי שושנים' לרבי שמשון מאסטרופאלא, הביא בשם האריז"ל לתרץ, הנה ידוע שהמטה היה נרשם בו שם הוי"ה ברוך הוא. וידוע שאם שם הוי"ה נכתב כסדרו יר"ד ה"א וא"ו ה"א, אז הוא מעורר רחמים, ואם הוא נכתב להיפוך, קודם ה"א האחרונה ואחר כך וא"ו וכו', אז הוא מעורר דינים. וכאן במכת דם היה משה צריך לעורר דינים על המצרים שהיאור יהפך לדם, ממילא היה מהפך את המטה שהה"א יהיה בראש ואחריו הוא"ו וכו', ובוה יעורר דינים עליהם.

ולכן אמר הכתוב, 'הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמֶּטֶה אֲשֶׁר בְּיָדֵי', פירוש שחלק המטה אשר הוא תמיד בְּיָדֵי כי הוא למעלה, את החלק ההוא אכה על המים, ואנכי אחזיק אז בחלק המטה שהוא תמיד למטה, ובוה יתעורר דינים על המצרים. אבל בצור שהיה צריך לעורר רחמים על ישראל ליתן להם מים לשתות, אז היה צריך לאחוז את המטה ישר, כדי שיהא נקרא השם כסדרו מראש המטה לסופו. ולזה אמר 'וַיִּמְטֹךְ אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ', שחלק המטה שבו הכית את היאור, דהיינו ראש המטה כמבואר לעיל, 'קח בידך', את זה תאחז עתה בידך למעלה, וממילא יהיה המטה ישר ותעורר רחמים על ישראל באמצעות שם הוי"ה הנקרא עתה כסדרו.

משה הקנה לאהרן את מטהו וכן לא ציוהו להכות על היאור

אָמַר אֵל אַהֲרֹן קַח מִטְּךָ וְנִטְה יָדְךָ עַל מַיִמֵי מִצְרַיִם וְגו' (ז, ט)
יש לדקדק, הלא הקב"ה אמר למשה שיאמר לפרעה 'הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמֶּטֶה אֲשֶׁר בְּיָדֵי עַל הַמַּיִם', ומדוע אמר מיד אחר כך רק 'וְנִטְה יָדְךָ עַל מַיִמֵי מִצְרַיִם', ולא אמר להכות את המים. וכן קשה להלן שכתוב 'וַיַּעֲשֵׂה כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן', משמע ששניהם עשו, ומיד אחר כך כתוב בלשון יחיד 'וַיָּרֶם בַּמֶּטֶה וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם'. וגם בפסוק ההוא קשה שלכאורה 'וַיָּרֶם בַּמֶּטֶה' מיותר, והיה לו לומר 'ויך במטה את המים'. ועוד מדוע הכה את המים, והלא כנזכר לעיל אמר לו הקב"ה רק 'וְנִטְה יָדְךָ' ולא שיכהו? בספר 'אגרא דכלה' כתב ליישב כל זה, שהנה רש"י הביא (והוא משמות רבה ט, י) שלפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו אלא על ידי אהרן. וכדי שהכרת טובתו תגיע גם לחפציו, ציוה ה' יתברך למשה שִׁנְיָקָה את

כיצד נשא עמרם את דודתו?

וַיִּקַּח עֲמֶרֶם אֶת יוֹכֶבֶד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה וְתִלְדַּ לּוֹ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה (ז, כ)
יש לתמוה, כיצד נשא עמרם, שהיה מארבעה שמתו בעטיו של נחש (שבת נה, ב), את יוכבד דודתו, והלא היתה אסורה עליו מן התורה, וכבר אמרו חז"ל שהאבות קיימו את כל התורה עד שלא ניתנה?
נאמרו בזה כמה תירוצים:

א. יש שכתבו ליישב על פי שיטת הרמב"ן (בראשית כו, ה), שרק בארץ ישראל קיימו האבות כל התורה ולא בחוץ לארץ, לפי זה מובן מדוע נשא עמרם את יוכבד דודתו, מאחר ונישואיהם במצרים היו ולא בארץ ישראל.

ב. הרדב"ז (בתשובותיו חלק ב', סימן תרצו) תירץ, שרק האבות קיימו את כל התורה עד שלא ניתנו, אך לא מצאנו כן לגבי צדיקים אחרים. וזה לשונו: 'ואם תאמר, אמאי לא אקשינן [מדוע לא קשה] איך נשא עמרם דודתו? ויש לומר, דלא אקשינן הכי אלא משום דאמרינן [לא הקטו כך, אלא משום שאומרים] 'קיימו האבות את כל התורה כולה', אבל בשאר בני אדם אמרינן 'נתנה תורה ונתחדשה הלכה'.

ג. החזקוני תירץ, שבדווקא רצה הקב"ה שמנישואין כאלו (שעתידה התורה לאוסרה) יצא משה רבנו. וזה לשונו: 'מה שהסכים הקב"ה אדם גדול כמשה מלקוחין שעתיד להזהיר עליהם - לפי שאין מעמידים פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו בצוארו פן יתגאה על הצבור, כמו שמצינו בדוד'.

ד. הרד"ל (בביאורו ל'פירקי דרבי אליעזר', פרק מח אות יא) תירץ, שעמרם נשא את יוכבד על פי הדיבור, ולא על דעת עצמו, ואם כן לא קשה.

מעין זה כתב ה'אגרות משה' (אבן העזר חלק ד, סימן ט) לתרץ קושיא הנ"ל וזה לשונו: 'ושמעתי שמתרצים, שלצורך גדול לא קיימו, והכא [וכאן] היה צורך גדול, שידעו ברוח הקודש שמשה ואהרן ומרים יולדו רק מהם'.

בספר ושלל לא יחסר כתב, שדבריו יובנו לאור יסודו של ה'נפש החיים' (שער א' פרק כא), אודות מה שקיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה. והיינו, לא שהיו מצווים ועושים כך מצד הדין. לו כך היה, בוודאי לא היה יעקב מעלה על דעתו לשאת שתי אחיות, ועמרם לא היה נושא דודתו, אבל קיום המצוות של האבות נבע מצד גודל השגתם וטוהר שכלם, שהכירו בתיקונים הגדולים שבכל מצוה ובפגמים הנוראים של כל עבירה. האבות השיגו את ענייני הכוחות העליונים והתחתונים, ומכח כל זה קיימו את התורה כמי שאינם מצווים ועושים.

ומכיון שעדיין לא קבלוה, לא נצטוו לשמרה כהלכתה, אלא שקיבלו עליהם לקיימם, אך כל אימת שראו כי על פי שורש נשמתם ועל פי תפקידם עלי אדמות, כגון בניית עם ישראל, עליהם לנהוג אחרת - כך היו עושים. ולכן נשא עמרם את יוכבד, כדי ללדת ממנה את אהרן משה ומרים (כיעקב אבינו, שנשא שתי אחיות כאשר השיג שלפי שורש נשמתו יגרם תיקונים גדולים בכוחות ובעולמות העליונים).

כמובן, שכל זה אינו שייך עוד לאחר שניתנה תורה, שמאז חייב יהודי לקיים כל המצוות בלי קשר להשגותיו, שהרי עתה מצווה ועומד הוא!

ה. המאור ושמש תירץ, וזה לשונו: 'כבר עמדו בזה הקדמונים: למה לקח עמרם דודתו, שסופה להיאסר? ומה גם שהיה מוכן לצאת מזה הזיווג משה ואהרן, שהתורה ניתנה על ידם?

'ויראה לומר, על פי מה ששמעתי מגדול אחד מצדיקי זמננו, טעם למה מותר ליקח את בת אחיו או בת אחותו, ואסור ליקח דודתו. ואמר, כי בכל העולמות הם בחינת דכר ונוקבא [זכר ונקבה], והמקבלים ההשפעה המה למטה ממדריגת המשפיעים. וכן בכל הזיווגים צריך להיות כן, שהמשפיע יהיה גדול מהמקבל. על כן מותר ליקח בת אחיו או בת אחותו, כי הוא המשפיע והיא המקבלת ממנו, על

ולזה נאמר: 'וַיַּעֲשֵׂנוּ כֵן מִלְּשֵׁה יְאֶהְרֹן', ששניהם מילאו אחר ציווי ה' יתברך, 'וַיִּקְרָם בַּמִּטָּה', שאהרן הגביה את המטה כדי לקנותו ומשה הקנהו לו, ולאחר מכן: 'וַיִּבֶן אֶת הַמִּיִּם', הכה אהרן בלבד את המים, כי נגלה לאהרן רצונו של מקום שהיאור תהא נלקה, וכמאמרם ז"ל (פס"ז שלח יד, ה, ועיין תנחומא וארא, יג) שאין הקב"ה נפרע מן האומה אלא אם מלקה את אלהיו בתחילה.

מטהו לאהרן בהגבהה כדי שלא תילקה היאור על ידי מטהו של משה, כי אם על ידי מטה אהרן. ולזה אמר הקב"ה: 'אָמַר אֶל אֶהְרֹן קח מִטָּה', פירוש שְׁיִקְנֶה את מטך ויהא 'שלו'. ועוד תאמר לו: 'וַיִּנְטֶה יָדָךְ עַל מִיַּי מִצְרַיִם', שלא תזכיר את הכאת היאור בפך, כי אז יהא אהרן שלוחך להכות את היאור ושליח של אדם כמותו, אלא אליו תגיד רק לנטות על היאור, אף שבאמת רצוני שיכה את היאור.

בהנהגת הקדוש ברוך הוא אין רע

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ו, ב)

פירש רש"י: 'דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר 'לְמָה הִרְעַתָּה לְעַם הָאֵזָה', וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי הַשֵּׁם' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים'.

יש לתמוה מהי תשובתו של הקב"ה 'לא לחנם שלחתיך אלא לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים', וכי משה עלה על דעתו שנשלח לחינם, שצריך הקב"ה לומר לו לא לחנם שלחתיך, הרי כל טענתו של משה היתה, מדוע מאז שבא לדבר אל פרעה הורע לעם הזה והוכבד עול שעבודם. עיין ברא"ם.

ויש לומר, שהנה המפרשים פירשו שכוונת הקב"ה שדיבר עם משה משפט, לא מחמת שהתלונן על קושי השעבוד של ישראל, שהרי דבר זה מחויב הוא לעשות, שכל מנהיג מחובתו לדאוג ולזעוק על צרת עמו. אלא על מה שאמר 'לְמָה הִרְעַתָּה לְעַם הָאֵזָה' כאילו חס ושלום הקב"ה הרע להם, וזה אינו! במדותיו של הקב"ה לא קיים מושג כזה כלל, כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד!

ואם מתבוננים היטב רואים דבר נפלא, שהכבדת השיעבוד ותוספת הקושי לא היו כלל רעה לבני ישראל, אדרבה טובה גדולה היא להם. שהרי הקב"ה גזר בברית בין הבתרים וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם אֶרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה' מדוע יצאו קודם?

אלא כיון שהמצריים הכבידו עליהם עבודה קשה, השלימו במשך מאתיים ועשר שנה, מה שהיו צריכים לעבוד במשך ארבע מאות שנה. וזהו כוונת הקב"ה - 'לא לחנם שלחתיך אלא לקיים דברי', כלומר, מה ששלחתיך לפרעה ונגרם מחמת זה שעבוד קשה לבני ישראל, אל תחשוב שזה בחינם ונצמח מזה רק רע, אלא אדרבה הכל כדי לקיים מה שגזרתי 'ועבדום ארבע מאות שנה', שבתוספת השעבוד יצאו קודם הזמן, והתקיים מאמרי ארבע מאות שנה, ולולי זה היו צריכים לעבוד את כל הארבע מאות שנה בשלימות (אוצרות התורה).

• קושי השעבוד השלים את המנין •

בקריאת התורה של שני וחמישי ומנחה בשבת, מסיימים את הקריאה ללוי בפסוק: 'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקִּצְרֵי רֵיחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה' (ו, ט), יש להעיר היאך מסיימים הקריאה בדבר רע, והלא נפסק להלכה (לבוש ומשנה ברורה סימן תכ"ח) שאין לסיים קריאה בדבר רע?

וביאר בספר 'משלחן רבי אליהו ברוך', באמת הרי מבואר בחז"ל שקושי השעבוד השלים את המנין, והוא היה הגורם והסיבה לזרז את גאולתו, והגר"א (בקול אליהו) נתן טעם לטעם 'קדמא ואזלא' על התיבות (לעיל א, ד): 'וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֲבֹדָה קָשָׁה', שבא לרמז שקושי השעבוד הקדים את גאולתו, והיינו שמה שהקדימו והלכו - קדמא ואזלא - ממצרים, הוא מחמת שמיררו את חייהם. [וגם 'קדמא ואזלא' הוא בגימטריא ק"ץ, כמנין השנים שהופחתו להם].

מעתה נמצא שאדרבה מה שהיה להם קוצר רוח ועבודה קשה היה בזה גם דבר טוב, כי קושי העבודה זה היה הסיבה לזרז את גאולתם, ויש להוסיף שגם הקוצר רוח עצמו הועיל לענין זה, והיינו משום שאם היו שומעים למשה ומאמינים שהגאולה קרובה, זה עצמו היה מיקל עליהם השעבוד, שהרי אינו דומה קושי העבודה של עבד שאינו יודע מתי יסתיים עבודתו, לעבד שיודע שהשעבוד עומד להסתיים בקרוב, שמה שרואה קרן אור בפתח זה עצמו נותן לו כח ותקוה, ומיקל מעליו כבר מעכשיו את עול השעבוד, ואם כן נמצא שאדרבה מה שבני ישראל לא שמעו אל משה היה להם גם לטובה, שדבר זה קיים להם את קושי השעבוד, וזה החיש את קץ גאולתו, ולכן יש כאן סיום בדבר טוב.

• רשעותו של רב החובל נהפכה לעונן הצלה! •

סיפר רבי שלום שבדרון, בערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, הצליחו יהודים במספר לא מבוטל לצאת ממדינות שבהן כבר היתה ניכרת ידו של הצורר הנאצי, במיוחד מגרמניה ואוסטריה. כשהם מהגרים לאנגליה. שהתירה להם להיכנס ולהתגורר בתוכה, אבל הם היו במעמד של זרים, בלי שיקבלו תעודות של אזרחים. מאוחר יותר, לאחר שפרצה כבר המלחמה, החליטו השלטונות האנגליים לשים ידם על כל האזרחים הזרים, מתוך חשש שמא נמצאים ביניהם מרגלים, והיגלו אותם באניות לאוסטרליה הרחוקה, שם שהו עד סיום המלחמה.

סיפר ראש ישיבה מפורסם בלונדון, על מעשה הצלה נפלא שהתרחש באחת מאניות הפליטים הגולים הללו, שבה גם נסע אחיו, ומעשה שהיה באמצע ההפלגה בלב ים, שמע רב החובל האנגלי ידיעות קשות על הצלחות הגרמנים ותבוסות האנגלים במלחמה, וחמתו בערה בו, ומתוך כעסו על הזרים שנמצאים באנייתו נקט במעשה של נקמה וזרק את מזוודותיהם לים, וכך נשארו כל הנוסעים, והיהודים בתוכם, ללא חפציהם האישיים מה שגרם להם צער ויגון רב.

והנה שלושים שנה לאחר מכן, סיפר פרופסור בהרצאה באחת האוניברסיטאות באנגליה, כי הגרמנים בלשו במעמקי הים אחר אניות אנגליות והיו מטביעים אותן בלב ים, אבל קרה פעם אחת, שאיזה רב חובל זרק משום מה מזוודות לים, ושלו אותם הגרמנים מתוך המים ובאחת מהן מצאו מכתבים בשפה הגרמנית, על סמך זה הגיעו למסקנה כי האניה מסייעה אזרחים גרמניים, ולכן נמנעו מלפגוע בה ולהטביעה, אולם הם עקבו אחרי האניה עד שהגיעה לאוסטרליה, ולאחר שהנוסעים ירדו שם לחוף, והאניה יצאה לדרכה חזרה לאנגליה פיצצו אותה והיא טבעה במצלולות ים.

נמצא איפה נקמתו ואכזריותו של רב החובל האנגלי היא אשר הביאה את הצלה, ומה שחשבו קודם לכן שהוא מכה קשה בשבילם ורעה גדולה נשלחה משמים, אדרבה היה זה טובה שאין כמוה, 'כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד!' ('שאל אביך ויגדך' חלק ג).

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות, ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, ונאמר אמן.
חודש טוב ומבורך.

לשמיעת הישיעורים בקול הלשון: 073-3718078
לקבלת העלון בנייל: adabrabedotecha@gmail.com